БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

Институт за Балканистика с Център по Тракология „Проф. Александър Фол”

Калин Цветанов Стоев

РОМАНИЗАЦИЯ НА ГОРНА И ДОЛНА МИЗИЯ ПО ДАННИ НА АНТРОПОНИМИЯТА (I - III в.)

АВТОРЕФЕРАТ

НА ДИСЕРТАЦИЯ ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР”

Шифър 05.03.01. Стара история (Праистория)

Научен ръководител:

Проф. Златозара Гочева

Рецензенти:

Проф. дин. Румен Иванов

Доц. дин. Диляна Ботева

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита на 27.09.2011 в заседание на Научния съвет на Центъра по Тракология към Института за Балканистика.

Дисертацията се състои от два тома.

Първият том се състои от увод, изложение, структурирано в четири глави, заключение с общ обем 310 страници.

Вторият том се състои от два именни каталога, библиография, списък на съкращенията и две приложения, в това число 39 цветни диаграми с общ обем 420 страници.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на заседание на научно жури на

…… … 2012 г. от …….часа в ……..

Материалите за защитата са на разположение на всички интересуващи се в канцеларията на Института за Балканистика към БАН, ул. Московска 45.

СЪДЪРЖАНИЕ

Обща характеристика на дисертационния труд 4

Увод 6

Първа глава 7

Втора глава 8

Трета глава 18

Четвърта глава 25

Заключение 27

Справка за приноси на дисертационния труд 30

Публикации по темата на дисертацията 35

Обща характеристика на дисертационния труд

Обект на настоящето изследване е процесът на романизация в неговата социално-политическата проява в двете Мизии. Предмет на настоящето изследване са лицата, познати под римски имена от надписите в споменатите земи и участието им в обществено - политическия живот на провинцията.

Концепцията за романизацията е сред ключовите в изследването на римското провинциално общество от времето на класическите трудове от 19 в. насам и се явява постоянно предизвикателство за изследователи от всички области на науката за класическата Античност както в българската, така и в чуждестранната историография. Настоящата разработка се стреми да бъде продължение и допълнение на солидни традиции в проучването на романизацията на римските провинции, базирайки се на един от най-важните фактори за проява на римско съзнание и важно условие за обществено - политическа активност в рамките на Римската империя, а именно римското име.

В изследванията по въпроса отдавна е наложено като водеща хипотеза гледището, че различните по своя вид и характер римски имена са важен индикатор за процесите на приобщаване на различни етнически или социо-политически групи към римския социум, както и за инфилтрацията на по-рано романизиран елемент. Именният фонд на дадена провинция е от своя страна сред най-важните свидетелства за начина, по който е осъществена романизацията на местното население, за нейната давност и за нейните носители.

Ето защо главната цел на настоящата дисертация се заключава в изследване и изясняване на произхода на населението, което е познато по надписите с римската си номенклатура, с други думи се изявява като романизирано в най-важните изворови данни за обществения живот в двете римски провинции – епиграфските паметници, както и извеждането на определени изводи за състава и генезиса на романизирания социум.

В горепосочения контекст настоящият дисертационен труд от една страна се базира на установената вече в научната практика методология за проследяване на романизационните и миграционните процеси в Римската държава на базата на антропонимията, но от друга, предлага и някои методологически новости с оглед на по-

подробното изследване на социалните и микро-социалните процеси на интеграция на провинциалното население в обществено-политическия живот, обособявайки наличните в провинциите лични имена в отделни групи, всяка от които съдържа сходни в романизационен смисъл видове *номени.* Към това трябва да се прибави и привличането в работата на един частичен просопографски метод, който е в състояние, на базата на историческите данни за носителите на дадено име и на неговото статистическо разпространение в провинциите и отвъд тях, да определи по-точно репрезентативността на *номените* и техните носители сред отделните социални прослойки.

От посочените два принципа следва и третият основен методологически подход в дисертацията, а именно прилагането на просопографския метод не само за изследването на добре известните от широк кръг изворови данни „елити", а също така и за прослойките за населението, известни често само по един надпис, които обаче са интегрална част от структурите на провинциалната власт. По този начин дисертацията способства голяма част от населението на провинциите да се извади от практическата обществено - политическа анонимност, да се представи и изследва като участник в историческите и социални процеси в тази част от Римската империя.

Наред с това дисертационният труд се стреми и към интердисциплинарност, привличайки към изследването и традиционния за историческото изследване материал от писмените извори, с чиято помощ да изясни контекста, в който се зараждат романизационните модели в Горна и Долна Мизия.

Набелязаната цел на дисертацията се постига чрез поставянето и разрешаването на следните по-главни задачи:

1. Събиране и каталогизиране на засвидетелстваните по надписите в провинцията случаи на римска номенклатура (преномен - номен - когномен или друг тип структурирано римско име, в което обаче присъства *номенът*).

2. Създаване на именни и просопографски групи - съответно чрез обобщаването на различните номени в отделни именни групи и разпределянето на тези групи сред различните страти на засвидетелстваното по надписите население.

3. Проследяване на историческия и политическия контекст за възникването на определени романизационни и колонизационни модели на Балканите, в частност в Мизия.

4. Извличане на конкретни данни за произхода, романизацията, социалната активност на участниците в различните просопографски групи, от което следва обобщение за цялостната картина на романизацията в двете провинции, по-точно за произхода на различните носители на романизационни ценности, за съотношението между по-традиционния и по-новия романизъм във военните и цивилните провинциални структури и в крайна сметка за социалните и политически тенденции, които са способствали за оформянето на римското общество в Горна и Долна Мизия.

5. В рамките на горната точка - проследяване не само на географския или (където е възможно) етнически произход на носителите на римско име тук, но също така и на механизмите на наследяване на римското име и следователно на процеса на създаване на римски фамилии тук, един досега само частично проучван проблем в историографията върху мизийските провинции.

При събирането и систематизирането на сведенията е търсена максимална изчерпателност. Затова и географският обхват на провинциите следва рамките на установената след края на Антониновата династия граница, откогато произхожда и огромната част от епиграфския материал. В хронологическо отношение периодът е съобразен с общоприетата граница между Принципат и Доминат.

Структурата на текстовото изложение е организирана съобразно последователността на въведените по-горе под номера 3 - 5 задачи на проучването. Състои се от *увод, изложение в четири глави и заключение*, които са обединени в Първи том на дисертацията. Емпиричният материал, на който се базира изследването, е обединен във Втори том от настоящия труд и съставлява точки 1 и 2 от изброените задачи. В същия том под формата на приложения са представени и диаграми, онагледяващи различни части от изложението.

Съдържание на дисертационния труд

Увод

В увода се конкретизира проявата на романизация, с която ще се занимава настоящата дисертация, уточняват се предмета и целите на изследването, използваната методология, предлага се изследователска хипотеза, набелязват се конкретните задачи

и се прави кратък преглед на изворовата база по проблема, както и на по-важните от досегашните изследвания, конкретизират се хронологическите и териториалните рамки на дисертационният труд.

Първа глава

„Римското завоевание на Мизия. Романизационни модели”

Първата глава на дисертационния труд представлява въвеждане в историческата проблематика на интеграцията на мизийските ландшафти в рамките на империята. Изложението се фокусира върху изясняването на мястото на провинцията в политиката на Рим и се стреми да впише романизационните и колонизационните инициативи тук в контекста на политическата ситуация в империята и на Балканите. Главата не заявява претенция за обобщаващо изложение на всички проблеми от историческото развитие на мизийските земи в контекста на римската имперска политика, а предлага изследователски поглед към ключови за романизационния процес и колонизацията в тези земи аспекти.

Като такъв е преценен процесът на завоевание и военно - административна интеграция на мизийските земи в периода от походите на проконсула Марк Лициний Крас до събитията във времето на голямото Панонско въстание 6 - 9 г. След подробен анализ на писмените и някои епиграфски извори за епохата се стига до аргументираното заключение, че в началото на своето съществуване като част от римската административна система, Мизия е била подложена на серия военни и административни преструктурирания, които се дължали на желанието на римската власт да намери оптимален вариант за отбрана на Дунавската граница. Набелязаните процеси разкриват важна характеристика на бъдещия романизационен модел на Мизия, който е силно повлиян от съседните земи, в това число провинциите на Илирик, Мала Азия и Македония, с които в различни моменти от своята начална история Мизия е имала институционално и структурно единство, което без съмнение се е отразило в изработване на съответни икономически, политически и социални връзки.

Особено внимание се отделя на историческия момент, в който Балканите и по-специално Мизия започват видимо да присъстват в политически събития от имперски мащаб. Този момент съвпада с края на Юлиево-Клавдиевата династия и с Гражданската война от 68 - 69, довела до възкачването на Флавиите. Събитията се явяват в известна степен като определящ фактор за колонизации в западната част на провинцията, а също

така се очертават и като начална точка на урбанизационната активност в Мизия. Наред с това в главата се предлага екскурс, проследяващ основните модели на колонизация на Балканите от времето на Цезар и Август и се стига до извода, че те могат да се обобщят като модел, концентриран върху военни дедукции и колонизации като този в Македония, а също така друг модел, свързан по-скоро с развитието на патронатните и икономически отношения, като този в Далмация. В следващите глави по конкретни случаи се проследява съжителството на двата модела в Мизия.

На този етап романизационните инициативи в Мизия се ограничават в създаването на първия град с римска уредба в провинцията – колонията Скупи в Дардания, която вероятно още от преди момента на създаването си се оформя като притегателен център за легионери със западен и македонски произход, участвали в Гражданските войни. На базата на подробен анализ на непосредствения епиграфски материал се аргументира тезата, че една от причините за заселванията е престоят тук на I Италийски легион, който се завръща в провинцията след изтеглянето на III Галски легион, но който вероятно е пратен тук още веднага след създаването си от Нерон в периода 66-68 г., когато за историята му няма данни. Скупи се оформя като типична ветеранска колония, тясно свързана със съседни македонски общини, която в това време може да се разглежда и като продължение на римската отбранителна линия по Дунава.

След това главата се съсредоточава върху колонията Рациария на Дунава, основана от император М. Улпий Траян. След изследване на наличния епиграфски материал, също така с привличане и анализ на непубликуван досега паметник, се аргументира тезата, че не става въпрос за масови ветерански заселвания, а за град, възникнал в тясна връзка с елитите - военни, а вероятно и финансови в северноиталийските земи. Този модел дава повод за изказване на определени хипотези за икономическия произход на голяма част от *„ordo decurionum”* в Рациария, които се доказват в следващите глави (Глава трета).

Втора глава

Войската като среда на романизацията: рекрутиране и авансиране в легионите и помощните войски

Втората, както и третата глава представляват акцентът на дисертационния труд. Във Втората глава се пристъпва към въвеждане и анализиране на просопографските групи, като основният предмет на изследване са офицерите и подофицерите, които са се изявявали като романизиран елемент в римските легиони и помощни войски.

II.А. Мизийските легиони – рекрутиране и състав

Изложението започва с дискусията относно общите рекрутни тенденции по времето на Принципата, като се изхожда от приетото мнение, че огромна част от населението в провинциите се романизира вследствие на службата си във войската, която като отражение на римското общество, е предлагала също така и възможности за социално развитие. Привеждат се наложените досега мнения (Т. Момзен, М. Ростовцев, Дж. Форни, Дж. Ман) за постепенната перегринализация на римските легиони след времето на Хадриан, когато се въвежда поместното рекрутиране, като се прави забележката, че данните за родните места на войниците не винаги са сигурни и конкретно за римските легиони сочат не толкова нарастване на рекрута от самата Долна Мизия, колкото този от съседните ѝ земи. Уточнява се, че антропонимията на войниците не е прилагана досега в статистическо-просопографска трактовка към проблема и би разкрила някои важни тенденции.

Просопографският анализ на отделните групи е предшестван от изследването на антропонимията на пет войнишки списъка (латеркули), показващи личния състав на четири военни единици в различни периоди от време, което е и първият опит за систематичен анализ на именуването и романизацията в списъците на всички военни единици в провинциите и представлява също и принос към общоимперските тенденции в именуването.

Водещ принцип при съставяне на изводи относно романизацията в тази подглава са броят на различните типове номени, появата на по-специфични такива, статистиката и вида на когномените (особено деривативните), появата на епихорични имена в списъците.

Преди разглеждането на просопографските групи се прави общ преглед на характеристиките на римските императорски имена във войнишките списъци. Стига се до извода, че в списъците от Трезмис до Виминациум се проследява тенденция на постепенно изработване на унифицирана военна номенклатура, която постепенно започва да изтласква по-специфичните римски имена и в по-редки случаи да изявява

епихорично име като когномен. Това обаче не винаги е свързано с по-слабата степен на романизация на навлизащото в легионите население. На тази база, както и на базата на изследването на количеството и качеството на различните типове имена (типове по-характерни и деривативни когномени) и особено с оглед на ситуацията в латеркула от Монтана се стига до извод, който в известна степен редактира досегашните мнения за навлизането на местни в легионите, а именно, че не става въпрос за градско или перегринално градско население (по Б. Геров), а за население, за което римската номенклатура не е била новост и което е съставено от наследници на заселени в провинцията или в съседните земи ветерани, които впоследствие са изгубили гражданското си право.

Перегрините, които навлизат в легионите, се засвидетелстват по-ясно в известния латеркул от Виминациум, но и тук се предлага по-точно стратифициране на различното по своя социален тип и романизация население в редиците на *leg. VII Claudia*. Стига се до извода, че по-късните императорски номени не винаги свидетелстват за навлизане на новороманизирани във войската. Повечето от носителите им, които имат явен епихоричен произход проследим по перегринални номени, се явяват почти единствено като население от извънградските територии на горномизийската колония Скупи, отчасти и на колонията Рациария.

Много важно наблюдение касае произхода на войниците, отбелязани в списъка с origo R, което в досегашната литература се възстановява като Ремесиана, сред които, изненадващо с оглед на хипотезата за перегринално население, се откриват значителен брой специфични италийски номени. На базата на епиграфския материал от района на това селище, от Горна Мизия като цяло, и с помощта на изворовите данни се отхвърля възможността за произход от Ремесиана, като се обосновава становището, че става въпрос за споменатия в изворите рекрут от средите на гладиатори, хора извън закона и *латрони*, които в такъв случай трябва да са били означени като *r(emissi).* Предположението, както и спецификата на императорските и особено на неимператорските имена в латеркула от Виминациум, позволяват да се аргументира и предположение за социалния или етнически произход на тези попълнение – става въпрос за население, което не винаги е имало гражданско право, но което е било част от римската икономическа и административна система в Горна Мизия, или по-точно за колонисти свързани с рудодобивното дело в Дардания. Подобна среда без съмнение позволява съжителство на лица с чужд произход (илирийски, келтски), с определено ниво на романизъм и с различен социален статус, с местни (тракийски) елементи и

обяснява съжителството на банални римски имена с много специфични такива сред означените като *remissi*, а също и сред произхождащите от Скупи.

Анализът на именуването (най-вече на база на статистическо разпространение на имената, както и по типа на когномени) в латеркулите позволява да се направят конкретни изводи за романизацията на местното население във военна среда, както и за репрезентативността на римските имена в нея. Може да се обобщи, че една значителна част от Елиите и Аврелиите имат наследствени връзки с по-стар романизъм, но получават актуални императорски имена при вписването си в легионите. Техният дял дори към края на II в., когато в легионите навлизат и новоромanизирани Аврелии от извънградските ландшафти, все още е значителен.

Наблюдението подчертава извънредния характер на тази начална „перегринализация" на войската: извънградско, слабо- или изобщо нероманизирано население е било привиквано в армията предимно поради тежкото външно и вътрешнополитическо състояние, в което са изпаднали мизийските дунавски провинции. За последователно провеждана политика на „варваризация" или интеграция на автохтонно население във войската на този етап трудно може да се говори.

Нови изводи представя анализът на имената, класифицирани за целите на изследването в Именна Група III, най-характерното от които е *Valerius*. Може да се обобщи, че темпът на навлизането на Валериите и на лица с други популярни неимператорски имена е не толкова показател за приемането на перегриналното население във войската, а по-скоро за овладяна матрица за военно именуване, характерно за романизиращото се население във военната среда, където са били разположени легионите. В случая обаче тя рядко е използвана за означаване на перегрини без досег с романизацията в провинцията, което личи и от цялостната липса на епихорични (тракийски) когномени при Валериите в списъците, а вероятно отново индикира население с по-стара романизация, но с изгубено гражданско право.

Подглавата завършва с кратко обобщение на носителите на романизацията и произхода на различните номени в латеркулите.

II.Б. Романизиране и интеграция в легионите: офицерските постове

С втората подглава от Глава втора започва същинският просопографски анализ, който включва легионерите с римски имена, които са авансирали в състава на военната структура на Долна Мизия, като се изхожда от приетото мнение, че войската е изключително важен фактор за социалната легитимация и романизацията на

провинциалното население. Въвеждането на просопографските групи започва с легионните офицери сред императорските имена.

Изводите за антропонимията и просопографията на членовете на всяка от групите в главата се правят на базата на широк набор от критерии, които са частично или напълно приложими към всяко едно от разглежданите лица: цялостното разпространение на номените (освен императорските) в империята, което свидетелства за географския произход или давността на романизацията; характеристиката на когномените и преномените и тяхната репрезентативност за наследствен (стар), военен, епихоричен или друг романизъм; евентуалната свързаност с други семейства; подобна трактовка на евентуални отбелязани в паметника роднини; общите статистически тенденции за разпространението на дадено име в различни региони на изследваните провинции; характеристиката на позицията, която лицето заема и възможността тя *a priori* да разкрива определено ниво на романизация; географското разпространение на определени постове; езикът на надписа; характеристиките и датировката на епиграфския паметник; евентуални данни за произход (ориго, местожителство, триба); култовете, упоменати в паметника и други.

С оглед на изследваните в предишната подглава тенденции, първата от въведените групи са *Aelii*-те с офицерски постове.

В хода на анализа на просопографската група и при изследването на някои ключови примери (*P. Aelius Quintianus; P. Aelius Clemens; Aelius Valerianus* и други) се набелязват няколко важни характеристики на романизацията, географското разпространение и авансирането на тези Елии. Проявяват се два обособени сценария на романизация и социална активност на носителите на този номен - от една страна, дейност в периферните за римската урбанизационна зона територии, които обаче са и контактни между романизационните центрове и перегриналните ландшафти, а от друга - авансиране и социална активност в черноморските апойкии, респективно в културно зависимия от тях ландшафт на Долна Мизия, включително военните селища в Северна Добруджа. В хронологически план авансирането на Елиите е ясно обособено в два периода - времето на Антонин Пий и периодът във времето и след управлението на Септимий Север. С оглед на богатата епиграфска и просопографска информация на тази база се обосновава мнението, че механизмите, чрез които римската власт и администрация изработва определен административен рефлекс спрямо използването на местно романизирани, но вероятно имащи по-стара, военна романизация легионери, се проявява най-ясно именно сред носителите на този номен, което го прави ключов в

изясняването на общата картина на романизацията и именуването в Долна Мизия. Процесът започва няколко десетилетия след урбанизацията на Хадриан в епохата на неговия наследник.

В следващите страници се прави анализ на познатите под името *Aurelius* легионни офицери. Прави впечатление високият брой на висшите длъжности сред тях (примипили и префекти), които обаче произхождат изключително от други провинции (по Дунава, вероятно Дакия). Цялостният облик на тази група е силно оформен от военния романизъм по Дунавската граница, а примерите за промовиране на местни (епихорични) офицери или местни наследници на стар романизъм в провинциалните ландшафти са много по-спорадични и касаят предимно източната част на Дунавската равнина. На базата на цялостното изследване на номенклатурите на тази група се извежда изводът, че навлизането на местно перегринално население в офицерството е свързано преди всичко с администрацията на легата и впоследствие с кариера в градските кохорти или специалните войски. Налага се заключението, че романизацията на Аврелиите сред офицерските кариери и особено на по-висшите от тях е осъществена извън провинцията.

В хода на изследването става ясно, че просопографската група на *Улпиите* достигнали до постове в легионите се характеризира с романизация предимно от западните провинции. Открива се, че носителите на този номен са сред първите, създали поселения към времето на засилената политическа активност спрямо мизийските земи след времето на император Траян. Познатите с това име създават особен вид военен елит, който комуникира с други стари римски поселения, което обуславя добрата позиция на носителите на тези имена в провинцията. Към средата и особено към края на разглеждания период, натовареното със значителен престиж име на Траян започва да се употребява и от перегрини, много от които с епихоричен произход. По примери на носители от този номен се открива тенденцията, че не винаги новоромонизираните перегрини приемат името на управляващия император, а се насочват към такова име, което носи определена историческа символика.

С подобен произход са и засвидетелстваните в провинцията Кокцеи. С оглед на разпространението на името в имперски мащаб се открива, че то е най-често именно в тук изследваната провинция. За пръв път се прави и наблюдението, че Кокцеите в Горна и Долна Мизия обикновено са по-издигнати в социално отношение. Имената на наличните по надписи Кокцеи показват, че става въпрос отново за наследници на военна романизация от Западните или Дунавските провинции на Рим. Комуникацията

им с други елити с подобен произход се проследява по конкретни примери (*Cocceius Hortensius / Ulpius Balimber*). Набелязват се и връзки с елинистическо население, но за разлика от други номени, елинизацията сред Кокцеите не напредва и името е рядко в черноморските апойкии.

Историята на засвидетелстваните по надписи от провинцията Флавии се обогатява с проследяване на социалния и романизационен фон на представителите на това име. По-висшите офицери сред тях произхождат изключително от други провинции, но тук трябва да се предположи и известен брой представители на южно-балканските ландшафти. Подобно на Улпиите, част от Флавиите в по-късно време приемат номена на тази династия по статусни причини. От заселените тук по време на колонизации в края на I - началото на II в. Флавии, както и Флавиите от други провинции във времето на развития градски живот в провинцията, се оформя издигнат социален слой, което се изразява и в познатите от Долна Мизия конически кариери.

В просопографската група на заемалите военни постове Клавдии се открояват източен произход или такъв от южно-балканските ландшафти. Най-високите постове са заемани от „чужденци" без особено голяма свързаност с провинцията. Сред редовите войници обаче често се набелязват преселници от Запада. Изглежда става въпрос за военни заселници, особено в добруджанските земи, които постепенно се оформят като извънградски елит.

Изследването на групата на Юлиите, засвидетелствани по паметници в провинция Долна Мизия, показва, че те без съмнение са най-многобройните представители на офицерството в тези земи, голяма част от които са заемали също така и висши офицерски позиции, като само познатите центуриони и рангове след центурион са повече от дузина. Няма съмнение, че една огромна част от засвидетелстваните по надписи Юлии произхождат от най-ранния пласт на романизацията в Мизия, получен вследствие на заселвания на преселници от други, по-рано романизирани части на империята, в които името е било изключително популярно (Норик, Далмация, източните провинции). С течение на времето, антропонимичният фонд на Юлиите се обогатява и усложнява посредством вътрешните за провинцията социални, икономически и романизационни процеси. Така сред легионерите, носещи това име, могат да се различат потомци на първите заселници в провинцията (един типичен случай е *C. Iulius Saturninus*, произхождащ от средите на първите заселници в римската колония Ескус); директни рекрути от провинции с по-традиционен романизъм (*G. Iulius Longinus*); наследници на фамилии, възникнали вследствие на връзки между

Iulii-носители на по-стар романизъм и представители на перегриналното население или пък, в по-голяма част от случаите, вследствие на зависимост или служба при отделни влиятелни фамилии *Iulii*, които впоследствие дали номена си на своите роби, клиенти и освободенци. Влиянието на местните попълнения при това офицерство едва ли е било голямо, а траките проникват по-скоро по изключение.

Просопографският анализ в рамките на Втора глава продължава с изследването на носителите на неимператорските номени от Групи I - III. Най-интересни данни предоставят легионните офицери с популярни имена от Група III, най-голям дял от които имат Валериите. При по-висшите офицери става въпрос или за произход от съседните провинции или за достигнали до висок пост военни с тракийски или мизийски произход, които обаче са получили своята романизация извън провинцията. Сред останалите Валерии обаче лица с епихоричен произход се срещат рядко, като центурионите с този номен, както и с останалите имена от Трета група, обикновено са с произход от добре романизирани провинции на империята, като конкретно е твърде вероятно да се предполага произход от Африка, Дакия (с определено влияние в източните части на Долна Мизия), Британия, Испания.

С определени характеристики се натоварва и средния офицерски състав (центуриони), влизащ в групите I и II. Набелязва се тенденция номените от тези групи да не отстъпват, дори да изпреварват тези от Група III, което прави логичен изводът, че към средата на III в. се засвидетелстват данни за едно „служебно" офицерство с по-стар вероятно западен романизъм, което поема част от стратегическите задачи в мизийските легиони, особено във важните области на легионните лагери и кастелите. „Провинциализирането" на средния офицерски състав на легионите в тези групи, подобно на групата на ранно-императорските имена не се случва до края на Принципата.

Изследването на състава на по-нисшите офицери и центурионите от първите три групи водят до подобни изводи за романизационния произход на носителите на тези имена - става въпрос за чужда романизация от съседните земи, африканските или испанските провинции или Изтока. В хода на изложението се набелязват характеристиките на носителите на определени имена от Трета група като *Cornelii, Annii, Domitii* и други. Проникналото сред тези постове местно население се изявява предимно в източните ландшафти на провинцията или с романизация в чужди за провинцията войски (отново в Африка). Отново по-редките имена от групи I и II, които

са популярни и тук, говорят за произход от други провинции, от елинизирани земи или от заселнически ядки със стара романизация.

В края на тази част от Глава втора има обобщение за романизацията и произхода на заемалите постове в легионите.

III.В. Романизиране и интеграция в помощните войски

Третата подглава обхваща романизацията и интеграцията в помощните войски, подреждайки просопографските групи спрямо хронологическия ред на номените (*Iulii-Aurelii*). Анализът на императорските имена в ауксилиите води до изводи, които са сходни с тези от анализа на легионните постове при Клавдиите (тук обаче е видима по-честата западна романизация за сметка на тази от Изтока, както и по-видимо проникване на траки, но без някакво особено социално положение), Флавиите, Кокцеите, Улпиите. И тук Елиите са с едни от най-престижните позиции и романизация от епохата на Хадриан. Аврелиите, които са познати от по-високите постове сред помощните войски (особено от региона на Монтана) са били романизирани траки, обаче и наследници на по - стара романизация от градските кохорти или специалните войски. Те принадлежат почти изцяло към следгалиеновата римска армия.

Една важна разлика се забелязва при Юлиите в помощните войски, чийто брой и постове е значително по-малък от този в легионите. Това потвърждава тезата за по-високия статус на Юлиите и по-старата им романизация и е на практика единствената по-добре доловима податка за забележима разлика в социалното и романизационно ниво между постовете в легионите и ауксилиите.

Главата завършва с обобщение на произхода и романизацията на постовете в помощните войски.

II. Г. Интеграция и авансиране в легионите на Горна Мизия

Четвъртата подглава на тази глава изследва романизацията и интеграцията в легионите на Горна Мизия и анализира императорските номени в обратен хронологичен ред *(Aurelii - Iulii).* Анализът на епиграфските паметници води до извода, че Аврелиите в тази провинция са добре представени сред офицерството, но предимно при по-ниските постове, с други думи не подсказват за образуването на класа висше офицерство. Същевременно се отбелязва доброто представителство на Аврелиите върху военните паметници като цяло. Данните водят до извода, че епиграфиката на провинцията в случая репрезентира население с като цяло по-висок статус на нисши и

средни офицери в легионите, което е и причина по-късните императорски имена да са широко представени сред офицерството, но предимно в по-ниските постове.

Това се потвърждава и от данните за по-слабо представените Елии. При тях, както и при другите императорски номени, представителите на офицерството са предимно наследници на македонска или друга елинистическа романизация, население от келтските или илирийските анклави във вътрешността на провинцията, както и в отделни случаи траки, вероятно отново от вътрешността на Горна Мизия. Последното е в сила главно за много от Флавиите и Улпиите, които тук, за разлика от Долна Мизия, изглежда са били в по-голяма степен представители на местна романизация.

Една важна разлика с Долна Мизия се открива в слабото представяне на традиционно популярните имена от Група III сред офицерските позиции. Изглежда тук, за разлика от Долна Мизия, носителите на това име, също както и носителите на името *Iulius*, носещо значителен романизационен престиж, не са запазили доминиращите си позиции.

За разлика от съседната провинция, доминацията на имената от първите две групи сред ниските, средните и висшите офицерски постове е видима. Видно е влиянието на създалата се в по-ранен период романизационна прослойка сред това офицерство, тъй като тук могат по-ясно в сравнение с Долна Мизия да се проследят връзки на офицерите, носещи тези номени, с по-ранни заселници в провинцията. Стига се до извода, че става въпрос за възникването на известни фамилии, които задават определен романизационен модел, а оттук и модел в именуването.

В края на подглавата е дадено обобщение на романизацията на офицерите и подофицерите от горно-мизийските легиони.

II. Д. Интеграция и авансиране в ауксилиите на Горна Мизия

Последната пета подглава се занимава с романизацията и интеграцията сред помощните войски в Горна Мизия. С оглед на по-лесно обозримия материал изложението разглежда общо носителите на императорски имена в различните социални категории, а след това пристъпва към анализа на номените от Групи I-III.

Стига се до извода, че съставът на офицерството, а и на обикновените грегарии в помощните войски в Горна Мизия, е обусловен приблизително от същите романизационни тенденции като този на легионите. Това, въпреки често споменаваната разлика в социалното и културното положение на войниците от ауксилиите и

легионите, говори за приблизително еднаквия романизационен произход и на двете групи офицери, които се разпределят по сходен начин в командването на легионите.

В случаите, когато са налице неимператорски имена, обикновено също става въпрос за местно население (късните имена) или за наследници /освобожденци на фамилии от римски заселници в Горна Мизия (вероятно голяма част от Юлиите). Изследваните данни позволяват да се обобщи, че като цяло видимата по антропонимията опозиция „стара" - „нова" романизация в Горна Мизия е била по-силна отколкото в съседната провинция. В случая обаче, за разлика от Долна Мизия, това трябва да се отдаде на разлика в социалното положение на войниците, която не е в опозицията ауксилии-легиони, а се проявява равномерно както в легионите, така и в помощните войски.

В края на тази последна подглава е изложено обобщение на романизацията и антропонимията в помощните войски на Горна Мизия.

Трета глава

Романизация на градските и извънградските магистрати

Текстът на Трета глава на дисертационния труд се подчинява на същата схема на изложение, както и в предходната глава. Тук обаче представителите на *ordo equester* сред цивилните постове са разгледани в отделна подглава.

II.А. Състав и романизация на елитите: конници

Изложението започва с просопографски анализ на познатите от епиграфските свидетелства на Долна Мизия конници. В анализа са обединени девет представители на конническото съсловие, които са имали неоспоримо влияние върху политическите, социалните и икономическите процеси в провинцията или са произхождали от романизационните хоризонти в нея. Анализиран е произходът на още трима предполагаеми (несигурни) конници. Подглавата допълва и разширява списъка на Л. Мрозевич за конничеството в Дунавските провинции с петима представители и подробен анализ, без да включва *Titius Maximus*, който явно не е означен като конник в паметника си.

В началото на анализа се прави първи цялостен опит за подробно проследяване на произхода на една от най-известните, богати и влиятелни личности, свързани с историята на Долна Мизия - *T. Iulius Saturninus.* Според предложената тук и

аргументирана по епиграфски свидетелства в рамките на няколко провинции (Галия, Испания, Долна Мизия) хипотеза, Сатурнин е роден в семейство, което е било в тясна, вероятно патронатна връзка с рода на *Annii*-те, с които пък по-късно се сродява римският император Антонин Пий. Връзката между двете фамилии възниква още в Бетика и се укрепва благодарение на икономическа дейност в галските земи. Следователно не е случаен фактът, че епиграфският материал от Долна Мизия от една страна поставя началото на възхода на семейството на Сатурнин, включително дейността му по отношение на Мизиите, към 50-те години на II в., а от друга маркира краят на влиянието на тези *Iulii* към времето на смъртта на Марк Аврелий.

Предприетото по-нататък в текста изследване на семейството и наследниците на Сатурнин води до извода, че краят на влиянието му тук е свързан и с навлизането на други забогатели фамилии в данъчната система на провинциите, което се изразява от „третия" член на Юлиите тук, *Iulius Epaphroditus.*

Просопографията на останалите представители на конническото съсловие в Долна Мизия води до определени изводи за произхода му, както и за цялостната романизация в провинцията. В поне три случая става въпрос за паралелно заемане на постове или почести в други колонии или градове в Дунавските земи, а най-видима е връзката с Дакия. Най-популярният императорски номен тук е бил този на Веспасиан и при носителите му може да се говори за обвързване с гръкоезични елити или сродяване с други семейства на военни заселници с чужд произход. В Долна Мизия следователно това съсловие се заражда в контекста на икономическата и военна обвързаност на тези земи с други провинции в Дунавския регион, а малкото случаи на местна романизация представят по-старите ветерански ядки.

III.Б. Състав и романизация на градските магистрати

В следващата подглава се прави опит за анализ на антропонимията и просопографията на представителите на „неаристократичния" елит на провинция Долна Мизия, обединени под общото наименование *ordo decurionum.* Изследването въвежда кариерите, започвайки с най-ранния императорски номен – този на Юлиите.

За разлика от Втора глава, тук обобщенията за носителите на отделните Именни групи следват след анализа на представителите на всяка от тях.

Анализът на Юлиите, заемали градски магистратури показва, че групата е сравнително малобройна в сравнение с тази на заемалите военните постове. Това потвърждава извода, че попълването на част от постовете в легионите, носещи това име, се е осъществявало от чужд за романизацията в Долна Мизия елемент, а също в полза на факта, че муниципалните Юлии не са имали зад гърба си значителен финансов или политически престиж. В следващите подглави се разкрива, че Рациария е изключение.

Според просопографския анализ обаче, Клавдиите във военната и в цивилната област тук са произлизали от едни и същи фамилии на постепенно елинизирани или, по-малко вероятно, тракизирани мигранти. Това се потвърждава и индиректно от разпространението на номена в различните градове на провинцията - той е практически единственият по-добре представен императорски номен в общините, които са основани след военна дедукция или в които е имало ветерански заселвания (Ескус, Никополис, Тропеум Траяни).

От предприетото изследване на носителите на номена Flavius става ясно, че романизираните при Флавиите са били силно ангажирани с муниципиалното управление единствено в елинистическия хоризонт на Долна Мизия. Ако това е ставало в други градове, се е дължало изключително на военната кариера или администрация. Проникването на Флавиите в муниципиалния живот като цяло е слабо, което от своя страна контрастира на Флавиите с коннически кариери в провинцията. Към края на II в. Флавиите започват да се еманципират от военната си романизация и да участват в романизационния процес на обществено-политическо ниво. В тази връзка определено се забелязва тенденция за произволно заемане на името и при романизация на по-стари елити в елинофонските градове и използване на Флавиевото име и при Антониите.

Улпиите сред декурионското съсловие в Долна Мизия са с разнообразен произход, но в общи линии от по-високи социални слоеве в сравнение с носителите на по-ранните императорски фамилии. На благоволението на императора или на военната служба се дължи авансирането на елитите с този номен в латиноезични общности като Трезмис, а отчасти и в Томи. Улпий има отчетливи елинистически конотации, тъй като не се среща в муниципиите и колониите извън Малка Скития и Черноморието. Следователно става въпрос от една страна за ветерани с вероятен западен произход, заселени в региона, а от друга - за местни елинистически елити. Улпиите тук търпят известни аналози с Флавиите, особено в края на II в., когато започват да се изявяват със солидни кариери. Като цяло обаче те са с по-силни позиции в муниципиалния живот.

Елиите и при цивилните длъжности са съставлявали може би най-престижната, добре представена и романизирана прослойка в провинцията. Сред представителите на това име се среща романизация чрез войската, наследственост от романизирани перегрини, либертински произход или повърхностна романизация в елинофонска среда. Фактът, че Елиите са добре представени почти навсякъде в провинцията, показва, че става въпрос за една романизационна тенденция, която обединява различни по произход социални и етнически групи, които се изявяват като важен фактор в обществения живот тук от средата на II в. насетне.

Аврелиите са много разнообразно население, което придобива многостранни характеристики в муниципиалния живот като в повечето случаи доминиращия произход е от местни елински или в някои случаи тракийски социално издигнати елити. Други фактори за произхода на тази прослойка са освободенските фамилии, латинизирани или елинизирани, някои от които са с произход от Горна Мизия или Дунавските земи. Друг тип Аврелии имат напълно чужд, ориенталски произход и са заемали важни провинциални постове тук в първата половина на III в.

В общ просопографски анализ в рамките на тази глава се въвеждат носителите на номени от първите три групи. Стига се до обобщението, че в по-голямата си част принадлежащите към Трета група *honestiores* в Долна Мизия са достигнали до тези високи длъжности от сравнително по-ниски позиции (военни постове, може би и либертински статус). Изключение представляват заселените в областта на по-късните муниципии ветерани или техните наследници (Трезмис и Никополис), където имената са добре представени и говорят за своего рода военен или ветерански поземлен (?) елит.

Много важен фактор в случая са неимператорските имена от Група втора. Те се изявяват като определен романизационен фактор и обикновено връзката с представители на такива фамилии осигурява обществен престиж и участие в градските институции и затова понякога техни носители се явяват с набралите в по-късно време романизационен престиж имена като това на Хадриан.

Анализът на имената от Група първа показва, че в тях могат да се обособят две групи - такива, чиито носители са имали местна романизация, възхождаща към урбанизационните промени в началото на II в., и такива, които са били чужденци за провинцията или здраво свързани с обществени прослойки, външни на провинцията. Влиянието им в обществения живот е било минимално, като високите длъжности са засвидетелствани преди всичко в области с военно присъствие или ветерански заселвания (*Tropaeum Traiani, Oescus*).

III. В. Романизация на извънградските магистратури

В третата подглава на Глава трета се проследява именуването и романизацията на магистратите и елитите в онези населени места, в които римската власт не е упражнявала директна власт, а е толерирала самоуправление, предимно от практическа гледна точка (данъчен или политически контрол в местата, където се наблюдава и голяма концентрация на перегринално население). В тази по-непрестижна категория се набелязва отново разделение на по-висши (*honestiores*) и по-нисши длъжности, което е спазено при просопографското въвеждане на имената и личностите, започвайки от Юлиите и приключвайки с имената от Групи I - III.

Стига се до изводи, които в по-голямата част потвърждават вече набелязаните в останалите просопографски групи романизационни тенденции. Юлиите са основно военни заселници, засвидетелствани в северно-добруджанските ландшафти. Една значителна част от тях вероятно са служили във флота. Клавдиите в извънградските магистратури са добре представени и показват познатите вече характеристики на по-стара романизация и добро социално положение. От анализа на останалите именни и просопографски групи става ясно, че в извънградските поселения разпространението на романизационната номенклатура и особено на императорски номени отговаря в голяма степен на това в римските градове и полисите. Едно изключение е името Аврелий, което се среща рядко в тези ландшафти. В редките случаи става въпрос за връзка с елинистическия хоризонт. Това показва, че носителите на този номен в обществения живот в провинцията са по-тясно свързани с местното елинофонско или ориенталското по произход население, не толкова с настанявания и колонизации на военен елемент.

III. Г. Специфика на именуването при други длъжности

Четвъртата подглава на Глава трета е посветена на именуването и обхвата на романизацията сред онези длъжности, които трудно могат да бъдат схванати като иницииран от римляните муниципиален или квази-муниципиален курсус: ръководители на ефебски и гимнастическите организации, характерни в елинистическите градове обществени функции, евергетски или литургийни функции, за служби в чиновническия апарат или за религиозни функции на местни, често елинистически или източни култове. В изложението на подглавата са обхванати общо имената от всички именни групи.

Широкият диапазон на изследваните личности и длъжности показва, че съотношението между перегрини, римляни и новоромanизирани в тях варира. Може да се обобщи, че елементът с традиционна и по-стара романизация е по-слабо представен, и се открива по-скоро сред йерархията на заемалите различни длъжности в религиозните колегии, отколкото сред ръководните постове или сред масата членове, като в географски мащаб става въпрос за областите с по-значителни ветерански заселвания. Новоромanизираните предпочитат конформистка римска номенклатура (Аврелий, Флавий). Анализът на някои по-престижни длъжности показва много задоволителна степен на еманципация на местното елинско име, което показва, че римската номенклатура не е търсена непременно заради престижа на длъжността, а действително свидетелства за някакво изградено отношение или специфични основания (вероятно наследствени) за приемането ѝ.

III. Д. Горна Мизия: състав и романизация на елитите

В петата подглава на Трета глава се анализира съставът на аристократичните и муниципиалните структури на Горна Мизия. Важна разлика със ситуацията в Долна Мизия представлява фактът, че тук са засвидетелствани и представители на сенаторското съсловие с местен произход. В географски план става въпрос за важния в икономическо и романизационно отношение регион Дардания. В тази връзка е разгледана генеалогията на сенаторските фамилии на Фуриите и Октавиите, като се стига до извода, че сенаторската фамилия (*Pontius Varanus Sabinus; Furia Caecilia; Furius Octavianus*), почетена в Улпианум, възниква на базата на икономически съюз между едра земевладелска аристокрация (Октавии и Фурии) и икономически звена (Понции), свързани с подсигуряване на доставките за лимеса. Подобен е и произхода на другото сенаторско семейство (*Rufria Maxima; Libonius Maximus*) - той е било чужд за провинцията, но семейството е силно свързано с местни икономически структури. Двете фамилии са пряко свързани с просопографията на романизираното общество в Горна Мизия, вероятно чрез семейства, с които ги обвързват патронатни отношения.

В същата глава се въвеждат представителите на конническата аристокрация в провинция Горна Мизия. В листа са включени 14 представители на *ordo equester* тук, което допълва листа на Л. Мрозевич с трима представители, един от които познат по непубликувано досега свидетелство (*L. Coelius Firminus*), при това без да включва

представители на най-висшето офицерство, които са изключени по дефиницията на изследването (*Valerius Paulinus*).

Въпреки че между конничеството на Горна и това на Долна Мизия се набелязват и някои сходства, като например ясна връзка с елити от съседната Дакия, се забелязват и редица специфики, които като цяло поставят романизационната картина на елитите в Горна Мизия на по-високо ниво. Трябва да се отбележи засвидетелстваното на два пъти желание на местните конници елити да трансформират престижа си в участие във военни или цивилни институции. Като цяло конничеството е географски проследимо и се развива от романизирания юг - Скупи, през Тимакум към военните и транспортните центрове (Рациария, Виминациум, Сингидунум). Това обуславя оценката му като дефинирано от - и ангажирано с икономическия и военен живот в провинцията.

III. Е. Градските магистрати в Горна Мизия

В шестата подглава се пристъпва към разглеждането на романизацията и антропонимията в муниципиалните структури на Горна Мизия. Просопографските и именни групи се разглеждат в хронологичен ред от Юлиите нататък.

Прави впечатление слабото представителство на ранно-императорските имена, представени единствено от Юлиите, при това предимно за Рациария. Спорадичните Флавии са романизирани във времето на Веспасиан или освободенци.

Късно-императорските имена не са толкова популярни в муниципиалния живот тук. Изключение правят муниципиите във вътрешността на провинцията, като от големите урбанизационни центрове като колониите или военните лагери изключение е единствено Сингидунум, където се набелязва участието на епихорични галски или тракийски елити. В общата група на късно-императорски имена е разгледано представителството им в различните географски области тук – Улпианум, муниципиум Дарданорум, Найсус, Рациария. Стига се до извода, че Аврелиите навлизат мащабно в муниципиалния живот в Дардания, благодарение на важната икономическа позиция на територията, както и на стремежа си да се свързват с по-стари икономически активни елити.

В следващите страници се привеждат имената от Група III тук, а след това тези от първите две групи. Носителите на тези номени показват една мрежова система от отношения между представителите на различните римски градове (а в някои случаи с такива от Долна Мизия – Ескус), която явно възхожда към периода на по-старите заселници в провинцията, поради което магистратското и декурионското съсловие тук

изглеждат оформени от по-стар традиционен романизъм със западен, по-често Дунавски (Далмация, Панония, Норик) или македонски произход. В социален план става въпрос в голяма степен за освободенци или наследници на такива, или за военни, като понякога двете прослойки се припокриват.

Именуването в извън-муниципиалните структури в Горна Мизия не е разгледано, поради много по-малката епиграфска представителност на такива селища тук в сравнение с Долна Мизия.

Четвърта глава

Наследственост и разпространение на римската именна система в Горна и Долна Мизия

Последната глава от дисертационния труд се стреми към изясняване на романизационния и социалния фон на участниците в романизираното общество на двете провинции, който се създава извън (доколкото това е възможно) социалната и политическа действителност в провинциите, а именно в семейната среда. Като централен проблем тук е припознато наследственото именуване в римските семейства, което в голяма степен може да способства за изясняване на осъзнатото отношение към романизацията и в известна степен за регистриране и сравнение на интенцията за това „да бъдеш римлянин" в двете провинции.

Едно сравнително изследване на наследствеността в именуването е новост в историографията за балканските римски провинции на империята. За разлика от предходните две глави, изследването тук обхваща не само римските, но и всички перегринални имена, познати в семействата с поне две регистрирани в надписите от мизийските провинции поколения.

Водеща в главата е методиката на класифициране на номенклатурата в четири типа. Водещ в класификацията е принципът на опозицията римско именуване – перегринално именуване. В рамките на римското именуване са систематизирани имената, които следват принципа на класическите *tria nomina romana*, с перегринално или без перегринално име (типове **1.; 1.1.**), тези, които съдържат по-късно наложилата се система на две римски имена (със или без перегринален когномен – типове **2.1.; 2.2.; 2.3.; 2.4.;2.5.**) и различните етнически имена в друг тип номенклатура. Подробната

класификация на типовете именуване е изложена във втората подглава на Четвърта глава: **IV. Б.**).

Значителното разнообразие от наследствено именуване, разкрито в надписите от двете Мизии, наложиха второ класифициране - на наследствените типове. В хода на изследването се набелязаха 34 различни варианта (с няколко подварианта при наследствеността на номена на бащата) за именуването родители - наследници в Долна Мизия и 15 (също с подварианти при именуването на бащата) в Горна, което показва, че номенклатурата във втората провинция в семейната среда е значително по-хомогенизирана и показва по-подчертан стремеж за репрезентация като римски гражданин сред представеното в надписите население.

След внимателния анализ на ролята на женското име (името на майката) в двете провинции се стигна до извода, че в Горна Мизия то много рядко минава в наследство във второ поколение, което от една страна може да показва по-силен стремеж към традиционна наследствена номенклатура, но от друга говори за традиционно по-ниския социално-правен статут на майките в Горна Мизия. Вероятно истинската картина на романизирания семеен социум тук се е оформил от съчетанието на двете тенденции. Данните се потвърждават и от географското разпределение на паметниците само със запазен родител от женски пол от двете провинции, както и от статистиката на номенклатурите при брачните двойки, приведени в края на анализа на наследствените типове.

Безспорно е, че в Долна Мизия, може би поради влиянието на полисните елити в старите предримски градове, женската номенклатура е представена малко по-добре сред наследниците, което, заедно с разнообразието от наследствени номенклатури, говори за по-динамично участие на различни пластове от долномизийското население в романизирания социум.

След изброяването на двойките семейна номенклатура е предложено обобщение на семейното именуване в двете Мизии.

Като методологически коректор и допълнителна податка за възникването на социума, анализиран в предходните глави, са приведени и някои данни за географското разпространение на деривативните когномени (*-ianus/-inus*), като се изхожда от изказаната във втора глава хипотеза, че наличието на такива е един от признаците за регистриране на „нова" романизация, в смисъл на приемане на ново, най-често императорско име, чийто носители обаче са наследници на по-стар романизъм и най-често са свързани с военни поселения.

Статистическите данни за разпространението на този тип имена доказват изложената хипотеза. Когномените са слабо до умерено разпространени в онези градове, където явно не е имало особено значителни заселвания на римляни – Калатис, Дионисополис, Марцианополис, Одесос). Процентът им е по-значителен в онези елински градове, където римски ядки, военни чинове и ветерани са добре засвидетелствани (Томи, Хистрия). Имената обаче показват най-висок дял в лагерните селища, кастелите и непосредствената им територия – Дуросторум, Трезмис, Карсиум, Сексагинта Приста, Циус и особено в териториите на „пълзящата" към вътрешността на провинцията романизация (Монтана, Никополис, Состра, Сторгозия). Наблюдението препотвърждава извода от Глава втора, че споменатите имена са романизационни когномени, използвани за означаване на по-старо римско право, въпреки че носителите им често се назовават с „шаблонни" императорски имена – *Аврелии, Валерии, Елии* и т.н. Това се показва и от факта, че в градовете и областите с преобладаващ дял на римските имена от първите две групи (наричани често „италийски"), тези „романизационни" когномени са слабо разпространени.

Ситуацията изглежда сходна в съседната провинция Горна Мизия, където високото разпространение на този тип когномени отново бележи военно - административното усвояване на вътрешномизийските ландшафти (Тимакум Минус, Найсус, Хореум Марги).

Показателна е и липсата на висок дял на тези когномени в бързо перегринализиращите се общности, макар и с военен характер (например Добруджанските вици). Интересна е и тенденцията в извънградските територии на Горна Мизия тези когномени да са по-чести отколкото в Долна Мизия, което свидетелства за по-силната тенденция, населението в тях да прибягва до подобен тип номенклатура, стремяща се да предаде наследствено гражданско право.

Изглежда тези имена са имали ключова роля в налагането на хомогенната романизационна номенклатура в областта на двете Мизии и индикират пътя на създаването на романизационна среда, която в тези провинции се изразява с идентифициране с антропонимията на военната граница.

Заключение

В заключението на настоящата дисертация се формулират изводите относно приложената в дисертацията методика и работна хипотеза, а също се обобщават

резултатите, свързани с определената цел на дисертационния труд, а именно описание на романизираното общество в Горна и Долна Мизия и проследяване на неговия произход, в рамките на набелязаната методология.

В заключението се отбелязват накратко основните социални, политически, исторически, или общо казано просопографски характеристики на носителите на по-популярните номени, които са анализирани в съответните глави, с което се постига и целта на изследването. Формулирани са и някои финални изводи за общите характеристики в историческото развитие на носителите на отделните номени. Така носителите на имената от Трета група и най-вече Валериите с течение на времето претърпяват трансформация от по-рано романизирани мигранти (както например Юлиите) към носители на създаващата се в Мизия хомогенна романизация (както Елиите). Процесът практически онагледява напредъка на романизацията и създаването на единен романизационен слой, чиято първа проява е плод на политиката на императорите от Антониновата династия, което спомага за отслабването на дела на имената от първите четири групи сред по-активната част от населението, с изключение на Валериите (във военната сфера) и, в определени градове като Рациария, на Юлиите.

Това се разкри и от факта, че в цивилната сфера по-старите романизационни номени като *Iulius, Valerius, Claudius* и т.н. са значително по-слабо представени, отколкото във военна среда. Особено силно важи това за градските структури с по-незначителен дял на дедукциите на ветерани или цивилни заселвания. Това дава възможност битуващата досега теза за масовото разпространение на номена Аврелий след времето на Марк Аврелий и Каракала досега да се допълни с тезата, че разпространението на това име освен това представлява и именуване на слабите колонизационни инициативи и е използвано за отъждествяване с романизационна наследственост там, където липсата на масови римски колонизации и дедукции в по-ранно време не предлага модели за използването на по-старо именуване. Освен за Аврелий, тезата предлага обяснение за късната поява на други имена като Елий, до известна степен Улпий, Флавий, в качеството им на предпочитана престижна номенклатура.

Наблюдението представя и есенцията на романизационния процес, доколкото в него е много вероятно бивши перегрини – илирийци, траки, келти, елини, да са придобили еднакви популярни „лимес”-имена, заедно с наследници на по-стар романизъм, които са загубили гражданското си право. Резултатът създава хомогенната

социално-етническа база за възхода на провинциалното офицерство в Късния Принципат.

След привеждането на състава и произхода на носителите на отделните номени (в реда *Юлии, Валерии и имена от Група III, Елии, Аврелии, Клавдии, Кокцеи, Флавии, Улпии, имена от групи I-II*), се обособяват още няколко финални извода, които касаят общо репрезентативността на името в двете провинции. Стига се до извода, че и в Горна, и в Долна Мизия, именуването придобива функция преди всичко на средство за отъждествяване с конкретна общност, каквато най-често се явява граничният романизъм, по-влиятелните римски фамилии в цивилните структури, определена семейна среда (особено ако е по-престижна и много често свързана с патронатна обвързаност) и в по-редки случаи - към израз на определена „предримска" идентичност. Стига се и до извода, че именния фонд в провинциите, що се касае до прехода на перегрини към римско име е банализиран, като по-скоро в Горна Мизия в известна (слаба) степен се наблюдават провинциални специфики на именуване.

В края на изложението се обособяват кратки изводи с оглед на относителните термини „силна" – „слаба" романизация.

Справка за приноси на дисертационния труд

I. Базови приноси към изследването и каталогизацията на емпиричен изворов материал; методологически приноси

1. Дисертационният труд се отличава със значителна събираческа дейност. В приложените към дисертацията два именни каталога са подредени по азбучен ред съответно 393 различни номена от двете провинции, 531 различни когномена от Горна и 899 различни когномена от Долна Мизия.
2. В рамките на Именен каталог I са приведени базовите просопографските данни за известното под римски имена население на двете провинции. Става въпрос за каталогизиране на 3350 личности. Това е и първият опит за пълен просопографски компендиум на познатото по надписи романизирано население в двете Мизии в българската историография.
3. В дисертацията се предприема първи опит за сравнение в романизационен и социално - политически контекст и за анализиране на епиграфския материал от две съседни римски провинции (Горна и Долна Мизия), обхващащи територии от четири (пет с Косово) съвременни балкански държави.
4. Романизацията, антропонимията и обществото в двете Мизии са онагледени с 39 цветни диаграми, представящи важни за изследването статистически данни.
5. Дисертационният труд се отличава със значителна класификационна дейност. Предприети са три качествено нови класификации на римските имена: по видове номени (I-V); по типове номенклатура (1.-4. с подтипове); по типове наследствено именуване.
6. На базата на вече съществуващи условни класификации е предприета просопографска класификация на отделните социални прослойки в двете провинции, която обхваща две групи от средата на социално по-издигнатото население („елити”) и две групи от сравнително по-ниските прослойки, с вътрешни подразделения.
7. Направената именна и просопографска класификация прескача ограниченията, наложени от досегашното изследване на романизационната антропонимия, задаващи изследователски параметри предимно в общото противопоставяне на „шаблонни” и „италийски” имена. Изследването въвежда масово нови за българска историография парадигми за изследване на антропонимията – по

видове когномени, преномени, на базата на макро-исторически процеси, патронатни отношения, аналогии и статистика от различни райони на изследваните земи или от други провинции и т.н.

8. Използването на просопографски метод за огромна част от населението е практическа новост в изследванията на социално - политическия процес на романизация в Горна и Долна Мизия.
9. Пълното изследване на наследствената номенклатура е практическа новост за изследванията на социално - политическия процес на романизация в Горна и Долна Мизия.

II. Основни приноси към историята на романизацията и други аспекти на социално - политическия процес в двете Мизии

1. Методиката на работа и изследване позволява в изложението на Глави Втора и Трета да бъде приведен, частично или напълно осветен произходът / мястото в романизационния процес на 639 лица, споменати в надписите от двете провинции.
2. Проследяването на наследствената номенклатура позволява регистрирането на романизацията и определянето на значението на римското и перегриналното име в 120 семейства от Горна и 165 семейства от Долна Мизия.
3. Изследването актуализира информацията за кариерите и произхода на „домашното" за двете провинции конническо съсловие.
4. Дисертацията предлага подробно проследяване на произхода на многократно обсъждания в литературата *T. Iulius Saturninus.*
5. Дисертацията обособява представители на сенаторското съсловие в Горна Мизия и предлага оригинална хипотеза за произхода им.
6. Изследването изолира основните темпове и географски райони на романизацията в двете провинции, посочвайки за решителен периода около 50-те и 60-те години на II в. или управлението на Антонин Пий, когато започват да се формират интеграционни и административни провинциални модели.
7. Изследването определя като особено важна ролята на носителите на императорския номен *Aelius,* вероятно първи представители на формиращите се местни провинциални „елити". В тази връзка бе предложен и географски модел за интегриране на провинциалния елемент, базиран в ключовите стратегически

възли (Монтана), в източните части на Долна Мизия и в териториите на черноморските апойкии.

8. Изследването стратифицира различни романизационни слоеве дори в на пръв поглед свидетелстващите за нов или банален романизъм номени (Елий, Валерий, Аврелий), определяйки на базата на широк набор от критерии кои от техните носители наистина са новороманизирани и кои произхождат от по-ранни римски ядки.
9. Изследването проследява по конкретни примери и доказва връзките на определени муниципиални или военни елити с икономическия живот в Дунавските провинции (Далмация, Норик, Панония, също Северна Италия).
10. По данни на просопографията и статистическото разпространение, изследването нагледно доказва ролята на деривативните когномени – *ianus/-inus* като признак за романизиране в контактните зони около военните лагери, кастелите, пътните станции, градовете във вътрешността на провинциите.
11. В дисертацията за първи път се предприема подробно сравнително изследване на антропонимията в познатите от двете Мизии латеркули. Аргументирано се нюансира тезата, че във времето на Марк Аврелий започва масово целево допускане на нероманизирано епихорично население в легионите.
12. В хода на изследването се доказва, че „баналното" римско име *Valerius* свидетелства по-скоро за овладяно отношение към римското име и се носи по-скоро от наследници на стари римляни, а не от новороманизирани перегрини.
13. В изследването се предприема подробно изследване на състава на средното офицерство и центурионите, проникването на местни в тази класа, свързаността им с местното общество и се осветлява произхода на повечето от тях.
14. Изследването предлага извода, че по-значителното авансиране на епихорично население (траки) е свързано с преторианските кохорти, други специализирани войски, длъжностите към щаба на легата, а не толкова с военна структура на мизийските легиони и помощни войски. Аргументира се становището, че проявата на тракийското име и значителните кариери на траки се осъществяват предимно извън границите на Долна Мизия.
15. По просопографски и антропонимични връзки се проследява формирането на редица влиятелни фамилии в Долна Мизия. В тази връзка се разкриват някои връзки на елитите в различни градове.

16. По просопографски връзки се разкрива на практика напълно задоволителна картина на романизацията и социалната структура на Горна Мизия, в която решителна роля имат семейства с произход от Македония и Далмация и която ясно е обвързана с мрежова система от патронатни отношения. В тази връзка се разкрива ключовата роля на колонията Скупи за формиране на римското общество тук.
17. По просопографски и антропонимични данни се потвърждава и допълва с нови данни силното влияние на дакийските елити в двете провинции във висшето и средното офицерство на мизийските легиони, в муниципиалните елити и особено при конниците.
18. *Обединен принос* - предложено е безпрецедентно проследяване на характеристиките и кариерите на носителите на най-честите номени: *Iulius, Claudius, Flavius, Cocceius, Ulpius, Aelius, Aurelius, Septimius, Valerius*; също на *Domitius, Annius, Cornelius, Iunius* и много други.

III. Приноси към отделни проблеми на историята, обществото, антропонимията и романизацията в двете провинции

1. В дисертацията е предложено ново решение на проблема за произхода на легионерите от латеркула от Виминациум, означени с абревиатурата R (.)
2. В изследването е предложен нов поглед върху съставянето на населението на виците в Северна Добруджа, като се предполага, че бесите тук са служили във флота офицери, които не са успели да получат ветерански статус, поради преждевременно уволнение.
3. В дисертацията е предложена нова хипотеза за произхода на познатите от селата в Северна Добруджа *lai.*
4. В дисертацията за първи път (*справка на публикации до лятото на 2011 година*), се предлага курсуса на важния коннически офицер *L. Coelius Firminus* от новооткрит надпис от Рациария, като се разкрива, че споменатият е син на магистрат от венетийската колония Атесте.
5. В дисертацията се предлага принос към военната история на Мизия, като се изказва хипотезата, че губещият се в изворите период от историята на *leg. I Italica* (66/67-68 г.) е свързан с престой в Скупи.

6. В горната връзка се изказва хипотезата, че през 68 година Трети Галски легион е пристигнал тук с цел да замени именно Италийския легион.
7. В Първа глава на изследването се предлага обособяване на различни периоди от институционалната история на Мизия, като се изказва хипотезата, че между 27 г. пр. Хр. и 6 г. сл. Хр. територията е претърпяла няколко структурни промени и е на няколко пъти е прикрепяна към различни командвания с оглед на външно-политическата обстановка в последователността Македония – Мала Азия – Илирик - Македония.
8. Излага се предположението, че първите ветерански ядки в колонията Скупи възникват в смутното време на Гражданската война 68 – 69 (времето на Вителий). Податки за подобен процес в същото време се регистрират още в бъдещия Никополис ад Иструм, Утус, Томи, където се откриват номени от императори или претенденти от този период (Галба; Нимфидий Сабин).
9. Аргументира се тезата, че причината за походите на Крас е изначалното желание на Октавиан да покори земите северно от Балкана, като нападението и разгрома на бастарните поставят непредвиден конфликтен пункт между двамата.
10. В хода на изложението или в каталога е предложено частично ново четене (включително на имена или патроними) или предатиране на 24 надписа от двете провинции.

Публикации по темата на дисертацията

- „*Към историята на римската колония Скупи (Горна Мизия).* Минало, Кн. 1, 2007, 18 - 33.
- „*Settlement of Veterans to the Roman Colony of Scupi*", In: Thracia XVII. In honorem ann. LX Cirili Iordanov, 2007, 217 – 227.
- „*М. Лициний Крас*" – В:Онлайн Енциклопедия „Древна Тракия и Траките".
- „*За някои проблеми на романизацията в провинция Горна Мизия*". В: Сборник с доклади Societas classica: Култури и религии на Балканите, Средиземноморието и Изтока, III-1, Велико Търново, Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий", 2008, 297 - 303.
- „*Über die Romanisierung der thrakischen und geto-dakischen Namen: Eine mögliche Deutung des Vorkommens einheimischer Namen in lateinischen und griechischen Inschriften aus den Provinzen Moesia inferior und Dacia*". In: Boteva-Boyanova, D., Mihailescu-Bîrliba, L., Bounegru, O. (Hrsg.) Pax Romana. Kulturaustausch und Wirtschaftsbeziehungen in den Donauprovinzen des Römischen Kaiserreiches. Akten der Tagung in Varna und Tulcea, 1.-7. September 2008, Kaiserslauthern, 2012, с. 199 - 212.